

Vass Péter*

Az új Büntetőeljárás törvény első novellája: a bírósági eljárást érintő változások I.

Megyeri Gábor emlékére¹

I. BEVEZETÉS

A Fontes Iuris hasábjain az előző lapszámokban indult a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvényt (a továbbiakban: a Be. első novellája) bemutató tanulmányosorozat. Az eddigi tanulmányok² a Be. első novellájának szakmai előkészítésével kapcsolatos munkát és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) nyomozási szabályait érintő változásokat ismertették.

Jelen tanulmány továbblép a bírósági eljárásra, amelyen belül az előkészítő ülés szabályait, valamint az azokkal összefüggésben változó rendelkezéseket kívánja bemutatni.

A témaválasztást – a szerző személyes érintettségén túl – az indokolja, hogy az előkészítő ülés a büntetőeljárásnak olyan súlyponti intézményévé vált, amely az ügy további menetét érdemben és egyre több esetben véglegesen meghatározza. A tanulmány tágabb kontextusba helyezi az előkészítő ülés szabályozását érintő változásokat, ennek során visszatekint a terhelti beismerésen alapuló konszenzuális rendszer kialakítására és az előkészítő ülés „újjászületésének” körülményeire, kitér a jogintézmény büntetőeljárásban betöltött szerepére, de nem hallgatja el a szabályozással kapcsolatos kritikai észrevételeket és a jogalkalmazás során felmerült jogértelmezési problémákat sem.

II. A BE. TERHELTI BEISMERÉSEN ALAPULÓ KONSZENZUÁLIS RENDSZERE

A jogirodalomban általánosan elfogadott nézet szerint a modern igazságszolgáltatás legnagyobb problémája az eljárások elhúzódása. A végeláthatatlan hosszúságú perek láttán a társadalom részéről joggal merül fel az igény, hogy az állam teremtsen meg az eljárások időszerű befejezését, illetve a büntető igazságszolgáltatás hatékony működését garantáló feltételeket. A büntetőeljárás hatékonyságát az európai országokban általában úgy érik el, hogy az ügyészség hatáskörébe tartozó diverziós intézkedésekkel magát a bírói eljárást váltják ki, vagy a hagyományos értelemben vett tárgyalás elmaradásával, illetve leegyszerűsítésével rövidítik le az eljárást.³ A bírósági eljárás hatékonyságának mennyiségi (pertartam hossza) és minőségi (eljárások törvényessége és megalapozottsága) mutatóinak hajszolása azonban csak addig a szintig elfogadható, amíg nem sérül az egyén tisztességes eljáráshoz való joga.⁴

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogára figyelemmel⁵ a tisztességes eljáráshoz való jog gyakorlati érvényesülését biztosító eljárásjogi garanciák jelentőségét manapság nem lehet eléggé hangsúlyozni. Különösen igaz ez az állítás, amikor a kontinentális jogrendet alkalmazó európai országok büntetőeljárás jogában is a processzuális igazság térnyerése

3 Interjú GELLÉR Balázssal [letöltés ideje: 2021. 02. 10.]. https://hvg.hu/brandchannel/elteajk_20181218_Vadalku_magyar_modra_Egyezsegkotes_a_buntetoeljarasban

4 Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesítette a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványokat. Ezek különösen: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás igazságossága (ami nem garantálja a döntés igazságosságát), a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá az észszerű időn belüli elbírálás. A szabály *de facto* nem rögzíti, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége. 22/2014. (VII. 15.) AB határozat [49].

5 BÉKÉS Ádám: *A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a Strasbourg-i Bíróság esetjoga alapján* – <https://jog.tk.hu/uploads/files/2017-04-BekesA.pdf> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

* VASS Péter: Igazságügyi Minisztérium, Büntetőeljárásjogi Főosztály, jogi ügyintéző/beosztott bírósági elnök.

1 MEGYERI Gábor: A közelmúltban tragikus hirtelenséggel elhunyt kollégánk és barátunk az Igazságügyi Minisztérium, Büntetőeljárásjogi Főosztály munkatársaként elvélhetetlen érdemeket szerzett a terhelti beismerésen alapuló konszenzuális rendszer kialakításában, ezen belül az előkészítő ülés szerepének újragondolásában.

2 JANCsó Gábor: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a nyomozást érintő változások I., *Fontes Iuris*, 2020/3. sz., 27–35. o. és JANCsó Gábor: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a nyomozást érintő változások II., *Fontes Iuris*, 2020/4. sz., 23–33. o.

figyelhető meg az objektív (anyagi) igazsággal szemben. Ez a tendencia a hatályos magyar eljárásjogban is tetten érhető. Somogyi szerint⁶ ez „...[A] processzuális igazság térnyerését eredményező folyamat úgy nyilvánul(t) meg, hogy míg a bizonyítás céljaként és deklarált követelményeként – megingathatatlannak látszóan – az anyagi valóság felderítésének és bizonyításának az igénye jelenik meg, addig az egyes részletszabályok mindinkább a processzuális valóság realitását emelik, néhol már teljes nyíltsággal az anyagi igazság idealisztikus fogalma elé.”

A Be. kodifikációjának alapkonceptiója – az előzőekben rögzített elvárások alapján – nem lehetett más, mint – hogy a tisztességes eljárásához való jog érvényesülését biztosító garanciák mellett lehetőség nyíljon az eljárások egyszerűsítésére és gyorsítására. A megoldást a terhelti beismerésen alapuló konszenzuális rendszer megteremtése jelentette.

Az előzőek összefoglalásaként a jó konszenzuális rendszer jogi természete Békés nyomán⁷ az alábbiak szerint írható le:

- indoka: az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelése, tehermentesítése;
- korlátja: a tisztességes eljárás érvényesülését biztosító eljárási garanciák;
- axiómája: a processzuális igazság elfogadása;
- feltétele: törvényesen beszerzett terhelti beismerő vallomás, amit az objektív bizonyítékok is alátámasztanak;
- eredménye: eljárások egyszerűbb és gyorsabb befejezése (a kisebb súlyú ügyek ügyészi intézkedésekkel elterelhetőek a bírói útról, a bírósági eljárásban a terhelti beismeréssel kiváltható a tárgyalás, illetve leegyszerűsíthető a bizonyítás).

A terhelti beismerő vallomás törvényes eszközökkel történő megszerzése eljárásjogi szempontból nehezebb, mint amilyenek az elsőre látszik. A kontinentális jogrendszerekben a terhelt eljárásjogi szerepe ugyanis sajátos kettősséget hordoz. A terhelt az egyik oldalról az a személy, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak⁸, a másik oldalról viszont bizonyítékforrás, a vallomása a bizonyítási eszközök⁹ közé tartozik. Elvitathatatlan tény, hogy a beismerő vallomás jelentős mértékben megkönnyítheti a bűncselekmények felderítését, tekintettel arra, hogy a saját cselekményéről szükségszerűen a terhelt rendelkezik a legtöbb információval. A feltáró jellegű terhelti beismerés alapján a hatóságok már könnyen összegyűjthetik a tárgyi bizonyítási eszközöket, megtalálhatják az elásott holttestet és kézre keríthetik a megnevezett bűntársakat stb. A terhelt „szóra bírása” azonban nem egyszerű feladat, mert az érdeke eredendően ellentétes a vele szemben eljáró hatóságokkal. A terheltek mindenekelőtt szabadulni szeretnének a büntetőjogi felelősségre vonás alól, ezért inkább mélyen hallgatnak, esetleg valótlan információk közlésével próbálják félrevezetni a hatóságokat. A terhelt védekezése

logikus és racionális döntésnek tűnik, ha a büntetőeljárást zéró összegű játszának fogjuk fel, ahol vagy az ügyész nyer, és a terheltet elítélik, vagy a terhelt nyer, és felmentik. A korábbi büntetőeljárási szabályok – különösen az 1998-as Be. előtti időkben – lényegében ellenérdekeltté tették a terheltet az együttműködésben, mert a beismerő vallomás a gyakorlatban csak minimális mértékben enyhített a kiszabott büntetésen.¹⁰

Az előző gondolatmenet alapján könnyű belátni, hogy a konszenzuális rendszer csak akkor lehet működőképes, ha a terhelt „érdekeltté van téve” a beismerő vallomás megtételében. Az érdekeltség megteremtéséhez azonban nem elegendő a jogi környezet átalakítása, ahhoz az is kell, hogy a terhelttel szemben eljáró hatóságok képesek legyenek a bizalom megteremtésére. Meggyőződésem szerint ez csak a tiszta és informatív kommunikációval érhető el. Magam is úgy gondolom, hogy „[A]bban az esetben, ha a terhelt pontos tájékoztatást kap a büntetőeljárás lehetséges kimeneteléről, illetve a beismerése és együttműködése esetén szereshető konkrét lehetőségekről, maga is érdekeltté válhat abban, így ennek tudatában tehet vallomást.”¹¹

A terhelti beismerő vallomás megtételének ösztönzése természetesen nem vezethet valótlan vallomáshoz¹² és az eljárás törvényességének¹³ sérelméhez. Ha a terhelti vallomás felvételére törvényesen került sor, ezzel szemben okkal feltételezhetjük, hogy a terhelt „nem fog önmagára nézve alaptalanul beismerő vallomást tenni, és felelősségét – legfeljebb – az objektív valósággal egyező körben ismeri el.”¹⁴ Ha az előző állítás igazságát elfogadjuk, azzal gyakorlatilag azt feltételezzük, hogy a terheltek viselkedése alapvetően a racionális gondolkodás mintázatát követi, ami azt eredményezi, hogy az így megszerzett bizonyíték valóságtartalma jó közelítéssel alkalmas a „valóság-hű” tényállás¹⁵ megállapítására. Az előbbieken alapján egyet kell értenünk Somogyi¹⁶ azon megállapításával, hogy „[E]zért a beismerésen alapuló konszenzus elmélet és az anyagi igazság felderítésének igénye nem áll ellentétben egymással”.

A Be. egyik legfontosabb újítása az eljárás egészét átfogó konszenzuális rendszer kialakítása, amelyben ténylegesen, kézzelfoghatóan honorálni kívánja a terhelti együttműködést.¹⁷ Attól függően, hogy az eljárás melyik szakaszában és milyen feltételek mellett tesz beismerő vallomást, a terhelt az alábbi lehetőségekkel számolhat:

- a vádemelés előtt: ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére, formális egyezség megkötésére, az eljárás felfüggesztésére közvetítői eljárás céljából,

6 SOMOGYI GÁBOR: A bírói igazságkeresés útjai, Az objektív valóság és a processzuális igazság kibékítése. In: (szerkesztette: MOLNÁR GÁBOR Miklós – KOLTAY ANDRÁS): *Bonus Index, Ünnepi Kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 338. o.

7 BÉKÉS ÁDÁM: Az egyezség (valóban) új lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. In: (szerkesztette: MOLNÁR GÁBOR Miklós – KOLTAY ANDRÁS): *Bonus Index, Ünnepi Kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 30–31. o.

8 Be. 38. § (1) bekezdés.

9 Be. 165. § b) pont.

10 FÜRCHT PÁL ZSOLT: A büntetőeljárás, mint játék. In: (szerkesztette: prof. dr. DOMOKOS ANDREA): *Az új büntetőeljárási törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata* c. konferencia előadásainak szerkesztett változata, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest, 2019, 53. o.

11 ELEK BALÁZS: Játékelmélet és büntetőeljárás. *Magyar Jog*, 2019/7–8. sz., 404. o.

12 ELEK BALÁZS: i. m.: 406. o.

13 Be. 166. § (1) bekezdése szerint akkor tekinthető törvényesnek a bizonyítás, ha a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során e törvény rendelkezései szerint járnak el.

14 SOMOGYI GÁBOR: i. m.: 350. o.

15 Be. 163. § (2) bekezdés.

16 SOMOGYI GÁBOR: i. m.: 351. o.

17 BÁNÁTI JÁNOS: *Védői szemmel a büntetőeljárási törvényről*. – <https://jog.tk.hu/uploads/files/BanatiJanos.pdf> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazására¹⁸ (ha a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés eredményes az eljárás megszüntetésére kerül);

- a vádemeléskor: a vádemelés egyszerűsített formájának (bíróság elé állítás, büntetővégzés meghozatalára irányuló ügyészi indítvány) alkalmazására;
- az előkészítő ülésen: az eljárás befejezésére a formális egyezségben meghatározott szankció alkalmazásával vagy az ún. mértékes ügyészi indítványban szereplő szankció figyelembevételével;
- a tárgyaláson: az eljárás befejezésére további bizonyítás felvétele nélkül.

III. AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS ÚJJÁSZÜLETÉSE

1. AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS TARTALMI ÉS FUNKCIONÁLIS MEGÚJÍTÁSA

A Be. a büntetőeljárás egészét érintő koncepcionális változtatások (pl. leplezett eszközök szabályozása, a terhelt beismerésén alapuló konszenzuális rendszer kialakítása) mellett számos új jogintézményt vezetett be, illetve meglévő jogintézményeket olyan módon alakított át, hogy azok eljárásjogi funkciója jelentősen módosult.¹⁹

Az 1998-as Be. által ismert és szabályozott előkészítő ülés korábban marginális szerepet töltött be²⁰. A tárgyalás előkészítése során vizsgált kérdések tisztázása általában lehetséges volt az ügyiratokból, ezért a törvényben meghatározott kötelező eseteken²¹ kívül a gyakorlatban ritkán alkalmazták. Az előkészítő ülés súlya némileg növekedett, amikor abban az esetben is alkalmazhatóvá vált, ha az ügy különös bonyolultságára figyelemmel a bizonyítás keretének, terjedelmének, a bizonyítás felvétele sorrendjének meghatározása érdekében az ügyész, a vádlott és a védő meghallgatása látszott szükségesnek²². Talán a korábbi szabályozás részletesebb ismertetése nélkül is érzékelhető, hogy az előkészítő ülés ebben az eljárásrendben elsősorban a törvénysértő vád kiszűrését szolgálta, a tárgyalás érdemi előkészítése pedig csak esetlegesen kapott szerepet.

A büntetőeljárás hatékonyságának javítása elképzelhetően a bonyolult és időigényes bírósági eljárás racionalizálása nélkül. Az európai államok által bevezetett eljárásjogi reformok közös jellemzője, hogy igyekeztek a hagyományos értelemben vett tárgyalást kiváltani valamilyen egyszerűbb

eljárási formával, vagy ha ez nem volt lehetséges, legalább a bizonyítási eljárást próbálták észszerű keretek közé szorítani. A jogalkotó ezen célok elérése érdekében olyan innovatív megoldásokkal élt az előkészítő ülés szabályozásában, amely a jogintézménynek – a vád törvényességének kontrollja mellett – teljesen új funkciókat adott.²³ A jogintézmény elsődleges funkciójának módosulása aztán szükségszerűen magával hozta az eljárás cselekmény formájának és lényegi szabályainak változását.

Az előkészítő ülés Be.-ben betöltött kiemelt jelentőségét mutatja, hogy – a bűnügyek utólagos egyesítését kivéve – minden ügyben és minden vádlottal szemben kötelező megtartani a vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül.²⁴ Amíg a vádlott a tárgyaláson való jelenlét jogáról lemondhat,²⁵ addig az előkészítő ülés a vádlott távollétében nem tartható meg. Ha a terheltnek van védője, akkor az előkészítő ülésen való jelenléte szintén minden esetben kötelező.²⁶ A terhelt az idézésben teljes körű tájékoztatást kap az előkészítő ülés lehetséges eredményeiről és azok feltételeiről, ideértve a beismeréshez és a tárgyalásról lemondáshoz fűzött jogkövetkezményeket, valamint azt, hogy már az előkészítő ülésen lehetősége van rögzíteni a bizonyítás alapvető irányát.²⁷ Az előzőekben említett szigorú rendelkezések összességében azt hivatottak biztosítani, hogy az előkészítő ülés olyan koncentrált eljárás cselekménnyé váljon, ahol a vádlott és a védő közreműködésével az ügy további menetét érdemben és egyre több esetben véglegesen meghatározó döntések születhessenek.

Az előkészítő ülés célja kettős:

Az eljárás befejezése: Ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek)e(t), és a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról, akkor a bíróság a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén elfogadja azt, ezzel lehetőség nyílik arra, hogy az eljárás már az előkészítő ülésen ügydöntő határozattal befejeződjék.

Az előkészítő üléshez kapcsolódó terhelti együttműködés mentes minden formalizmustól, ugyanakkor az ügyészség már a vádiratban vagy a vád lényegének ismertetésekor *ún. mértékes indítványt* tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. Ez a korábban szigorúan tiltott, de a bírósági folyosókon mégis előforduló „informális egyezkedés” – a tapasztalatok szerint – szabályozott és ellenőrzött keretek között csodákra képes. A siker magyarázata arra a – gyakorló jogászok körében – régóta ismert jelenségre vezethető vissza, amit Bodony²⁸ úgy fogalmazott meg, hogy „Nyilván nagyon sokunknak van olyan élménye, hogy az eljárás során mindvégig tagadó terhelt, amikor meghallotta az ügyész végindítványát, akkor az utolsó szó jogán

18 Be. 404. § (2) bekezdés.

19 A *Fontes Iuris* korábban is foglalkozott a témával – DEMETER Zsuzsanna: A bírósági eljárás megújítását szolgáló rendelkezések az új büntetőeljárás törvényben. *Fontes Iuris*, 2018/3. sz., 22. o.

20 SZABÓ Judit – HORNYÁK Szabolcs: Az új büntetőeljárás kódex hatása a bírósági igazgatásra. *Bírószáki Szemle*, 2020/1. sz., 29. o.

21 1998-as Be. 272. § (2) bekezdés alapján előkészítő ülés tartása akkor volt kötelező, ha közvetítői eljárás lefolytatását vagy a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozták, illetve a bíróság a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés elrendeléséről, illetőleg előzetes letartóztatás vagy házi őrizet fenntartásáról határozott, és az indítványban a korábbi határozathoz képest a fenntartás okaként új körülményre hivatkoztak.

22 Az 1998-as Be. 272. § (9) bekezdése 2009. VIII. 13-tól volt alkalmazható.

23 BELOVICVS Ervin: Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben. In: (szerkesztette: MOLNÁR Gábor Miklós – KOLTAY András): *Bonus Index, Ünnepi Kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 42. o.

24 Be. 499. § (2) bekezdés.

25 Be. 430. § (1) bekezdés.

26 Be. 499. § (5) bekezdés.

27 Be. 500. § (2) bekezdés.

28 BODONY István előadása a Negyvenharmadik Jogász Vándorgyűlésen [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

<https://online.fliphtml5.com/nezfy/udvu/#p=1>

közölte, hogy megbánta azt, amit addigi vallomásai szerint el sem követett, majd a kihirdetett ügyészi indítvánnyal egyező ítéletet rögtön tudomásul vette”.

Mielőtt magunk vetnénk az első követ a sokszor komikus jelenetekkel kísért terhelti „pálfordulásokra”, érdemes önkritikusan megjegyezni, hogy nagyon sokszor éppen a büntetőjogi szabályok összetettsége, illetve a büntetőeljárásokban használt bonyolult jogi nyelv okozza a legtöbb félreértést. Véleményem szerint egyetlen terhelttől sem várható el, hogy a bűncselekmények jogi minősítésének finomságait, a visszacsúszó minőség különböző fokozatait, vagy akár az ítéletek össz-büntetésbe foglalásának lehetőségét már a tárgyalóteremben megértse. A terheltnek figyelme ezért aztán az őket érintő legfontosabb kérdésre, a várható büntetésre fókuszál. Az ún. mértékes ügyészi indítvány megismerésének éppen az a legnagyobb előnye, hogy a terhelt ehhez képest már az előkészítő ülésen tud dönteni, hogy belemegy-e egy hosszú és kilátástalannak tűnő bizonyítási eljárásba, vagy belenyugszik az ügyész ajánlatába, és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. A jogintézmény működőképességének garanciáját végső soron a beismérésen alapuló konszenzuális rendszer fő sajátosságai: az átláthatóság, a tervezhetőség és a kikényszeríthetőség jelentik. Az előkészítő ülésen elfogadott terhelti beismerés esetén ez utóbbi a részletszabályok szintjén úgy jelentkezik, hogy a bíróság nem szabhat ki súlyosabb büntetést, illetve nem alkalmazhat súlyosabb intézkedést, mint amelyet az ún. mértékes ügyészi indítvány tartalmaz.²⁹ A játékelméleti magyarázat szerint pedig az lehet a jogintézmény sikerének magyarázata, hogy „tényleges lehetőséget biztosít a terheltnek a sorsa alakításában és a korábbi zéró összegű játszmát átalakítja egy olyan nem zéró összegű játékká, ahol a felek nemcsak egymás kárára nyerhetnek”.³⁰

A perkoncentráció, avagy a tárgyalás érdemi előkészítése: Ha a terhelt a bűnösségét nem ismerte be; beismerte ugyan, de a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le; megtagadta a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében, vagy a bíróság nem fogadta el a beismerő nyilatkozatot, akkor az eljárást elvileg teljes értékű bizonyítási eljárást magában foglaló tárgyalással kell folytatni.

A Be. terhelti együttműködésre épülő rendszere azonban ekkor sem zárja el a terheltet az eljárás további menetének alakításától. A terhelt a vád tárgyává tett cselekménnyel összefüggésben megjelölheti azokat a tényeket, amelyek valóságát elfogadja, előadhatja a védekezése alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, továbbá bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő.³¹ Fontosnak tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy a vád és védelem egyaránt köteles a bizonyítási indítványait előterjeszteni, az eljárás későbbi szakaszában bizonyítási indítvány csak rendkívüli okból, illetőleg a törvényben meghatározott hátrányos jogkövetkezmények mellett terjeszthető elő.³² A bíróság az elhangzottak alapján kerül abba a helyzetbe, hogy rögzítse a bizonyítás kereteit, ideértve azt is, hogy mellőzze a bizonyítást az ügyész, a védő és a terhelt által egyaránt valósnak elfogadott tények

tekintetében. Kifejezetten az eljárás gyorsítását szolgálja az a rendelkezés, hogy a bíróság már az előkészítő ülésen ki-tűzheti a tárgyalást, és ha a megtartásnak nincs akadálya, azt nyomban megtarthatja.

2. AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS FORMAI MEGÚJULÁSA

A bírósági eljárás formalizált eljárás, így az eljárási törvények részletesen meghatározzák, hogy „az egyes eljárási formában milyen határozatok hozhatóak, kinek kötelező és kinek lehetséges az azokon való részvétel, illetve a különböző eljárási formák során mik a döntéshozatal főbb szabályai”.³³ A bíróság eljárásának formái az 1998-as Be. és a Be. szabályozásában megegyeznek, azok egymással teljesen megfeleltethetők.³⁴ Ezek szerint a bírósági eljárásnak négy alapvető formája van: tárgyalás, nyilvános ülés, ülés és a tanácsülés. A sorrend egyben kifejezi az eljárási formák közötti hierarchiát. A legszigorúbb eljárási garanciákkal rendelkező forma a tárgyalás, amire akkor kerül sor, ha a terhelt büntetőjogi felelősségére bizonyítást vesznek fel.³⁵ A nyilvános ülés önálló eljárási forma, és nem az ülés egy formája, funkciója „a – nevéből is kitűnően – a nyilvánosság biztosítása az ügydöntő határozat meghozatalára irányuló eljárási formában”.³⁶

Az 1998-as Be. előkészítő ülése a formáját tekintve ülés volt, ami – tekintettel arra, hogy nem az ítélezést helyettesítette – tökéletesen megfelelt annak a funkciónak, amit ebben az eljárási rendben betöltött. A Be. az előkészítő ülés funkcióját és tartalmát alapjaiban változtatta meg, ezért a kodifikáció előkészítése során mindenképpen találni kellett a megváltozott tartalomhoz egy olyan új formát, ami megfelelt ennek. Az elsőfokú ügydöntő határozat meghozatalára és nyilvános kihirdetésére elméletileg a nyilvános ülés és a tárgyalás alkalmas. A tárgyalásra azonban nem a hagyományos formájában, hanem valamiféle speciális „első tárgyalásként” gondoltunk, aminek – elképzelésünk szerint – az lett volna az előnye, hogy a bűnösség be nem ismerése esetén is minden további aktus nélkül folytatódhatott volna az eljárás. Számos gondolat-kísérlet lefuttatása után végül arra jutottunk, hogy az „első tárgyalás”, mint új eljárási forma bevezetése leginkább a „kör négyesítéséhez” lenne hasonlatos.³⁷

A kodifikáció előkészítése során a választás végül a már létező és bejáratott nyilvános ülés eljárási formára esett, ahol a „bizonyítás egy szűk, a törvény által meghatározott körben lehetséges. Ez a törvényi körülhatárolás kiterjed mind a bizonyítandó tényre, mind a bizonyítás eszközeire”.³⁸ Az eljárási forma közvetlen példajaként pedig az 1998-as Be. XXVI. Fejezetében szereplő „Lemondás a tárgyalásról” külön eljárás nyilvános ülése szolgált, ahol bizonyítási eszközként a terhelti beismerő vallomás és a nyomozati iratok voltak figyelembe vehetők.

29 A Be. 565. § (2) bekezdés súlyosítási tilalom fogalomkészletét használó szövege 2021. január 1. napjától hatályos.

30 FÜRCHT Pál Zsolt: i. m.: 53. o.

31 Be. 506. § (3) és (4) bekezdés.

32 Be. 520. §.

33 Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer, 234. §.

34 1998-as Be. 234. § és Be. 425. §.

35 1998-as Be. 234. § (1) bekezdés és Be. 425. § (1) bekezdés.

36 Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, uo.

37 A kör négyesítésére euklideszi szerkesztéssel nem oldható meg.

38 Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, uo.

Be kell vallanom, hogy az előkészítő ülés fogalmának³⁹ megszületésekor nem gondoltunk arra, hogy az eljárási forma megváltozásából több jogalkalmazási probléma fog a felszínre kerülni, mint magából a jogintézmény lényegét érintő funkcióváltásból.

IV. A BE. ELSŐ NOVELLÁJA

1. A SZABÁLYOZÁSSAL KAPCSOLATOS KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK ÉS A JOGALKALMAZÁS TAPASZTALATAI

Az új büntetőeljárás kódex megszületésének időszaka és a törvény hatálybalépését követő első évek tapasztalatai teljes mértékben visszaigazolják a Szabó–Hornyák szerzőpáros⁴⁰ azon megállapítását, hogy „[A] jogtudomány és a jogalkotás egymást inspiráló kölcsönhatása általános tapasztalat: egy új jogszabály megalkotását megelőzően, illetve a kodifikáció folyamata során sokkal több szerző érdeklődése fordul a várható új jogintézmények felé, e tudományos munkákat pedig a jogalkotó maga is hasznosítja. Úgyszintén számos tanulmány születik a jogalkalmazás első tapasztalatairól, amelyek később az egyes jogintézmények kisebb módosításához vagy teljes újragondolásához vezetnek”. A tudományos élet képviselői az első jogszabálytervezetek napvilágra kerülésétől kezdve kiemelt figyelemmel kísérték az előkészítő ülésre vonatkozó szabályozás változásait, a témával számos szakcikk, tudományos munka és szakmai konferencia foglalkozott. Az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi jogalkotásért felelős szervezeti egységének munkatársai a „közös gondolkodás” érdekében már a kezdetektől igyekeztek aktívan (előadóként, meghívott beszélgetőpartnerként vagy felszólalóként) részt venni ezeken a szakmai rendezvényeken.⁴¹

A Be. hatálybalépését követő átfogó felülvizsgálat során – a kódex kodifikációjánál kialakított gyakorlat szerint – folyamatos szakmai kapcsolatot tartottunk a szabályozási területtel érintett minisztériumokkal, jogalkalmazó szervekkel és hivatásrendekkel. Emellett figyelemmel kísértük a bíróság, az ügyészség és a rendőrség központi honlapjain elérhető információkat, és igyekeztünk a régi szakmai kapcsolatainkon keresztül is tájékozódni.

39 Be. 499. § (1) bekezdés.

40 SZABÓ JUDIT – HORNYÁK SZABOLCS: Az új büntetőeljárás kódex hatása a bírósági igazgatásra. *Bíróági Szemle*, 2020/1. sz., 26. o. [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

https://birosag.hu/birosagiszemle/2020/1/_az-uj-buntetolejarasi-kodex-hatasa-birosagi-igazgatásra

41 A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és az *Ügyészek Lapja* még a kodifikációs folyamat közepén 2016. július 6. napján szervezett konferenciát „Változások és új megoldások a büntetőeljárásról szóló törvény tervezetében” címmel, A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2018. május 11. napján „Az új büntetőeljárás törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata” címmel, A Magyar Kriminológiai Társaság 2018. október 12. napján „Dilemmák és aggályok az új büntetőeljárás törvény első három hónapja után” címmel, az Országos Kriminológiai Intézet pedig 2018. november 28. napján „Az új büntetőeljárás kódex a gyakorlatban” címmel rendezett szakmai konferenciát. A Kriminálexpo rendezvényén 2018. november 14. napján „Az új Be. kezdő lépései” címmel szerveztek kerekasztal-beszélgetést.

A hatályba lépő Be. alapján befejezett ügyekről szóló hivatalos tájékoztatók,⁴² valamint a hatálybalépést követő első teljes évről (2019. év) közzétett ügyforgalmi adatok⁴³ alapján határozottan kijelenthető, hogy az előkészítő ülés jól vizsgázott. Az általános eljárási rend szerint benyújtott vádiratok alapján megtartott előkészítő üléseken a terheltek 28%-a tett beismerő vallomást, a beismerő vallomások 92%-át a bíróságok elfogadták, majd ezen ügyek 96%-ában ítéletet hoztak. (A fiatalkorúak ellen folytatott büntetőeljárásokban ugyanezek az arányok a következőképpen alakultak: 35%, 86% és 95%.) Ha az első fokon jogerőre emelkedett bírósági határozattal érintett vádlottakat vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy az összes befejezésen belül 17% azon terheltek aránya, akiket az előkészítő ülésen tett beismerő vallomás alapján ítétek el. (A fiatalkorúaknál az arány 22%.)

Ha tágabb perspektívából nézve vizsgáljuk az első fokon jogerőre emelkedett bírósági határozattal érintett vádlottakat, akkor azt láthatjuk, hogy az összes befejezésen belül együttesen 76% azon terheltek aránya, akikkel szemben előkészítő ülésen, bíróság elé állítással vagy büntetővégzéssel zárult le az eljárás. A terhelti beismerésen alapuló konszenzuális rendszer létjogosultságát az is mutatja, hogy jelentősen csökkent a vádlottakkal szemben tárgyaláson hozott jogerős bírósági határozatok aránya. A számok nyelvén kifejezve ez azt jelenti, hogy a 2015-ös évre jellemző 72%-ról 2018. évben 61%-ra, majd 2019. évre 35%-ra csökkent a tárgyaláson befejezett ügyek aránya. Az előzőekben ismertetett statisztikai adatok – úgy gondolom – egyértelműen visszaigazolják azt a jogalkotói elképzelést, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését biztosító garanciák mellett érdemes ösztönözni a terhelti beismerést, mert ezáltal az ügyek jelentős része gyorsan és egyszerűen befejezhető. Az igazságszolgáltatás felzárkózó kapacitásait pedig át lehet csoportosítani „azon ügyek minden részletre kiterjedő, megalapozott végigvitelére, ahol a bűnösség kétséges”.⁴⁴

A múltira vonatkozó kedvező statisztika és a pozitív visszajelzések a Be. első novellájának előkészítése szempontjából tulajdonképpen nem jelentettek mást, mint hogy eddig feltehetően jó úton jártunk. A hogyan tovább kérdésre adható válaszhoz a kritikai észrevételek és az egyedi jogesetek elemzése vihet közelebb. Az alábbiakban az előkészítő üléssel kapcsolatban elhangzott kritikai észrevételekből – szigorúan név nélkül – szeretnék átnyújtani egy csokorra valót:

- „Jó ez az opportunisták intézménye, de ha több vádlott van, egyelőre a kockázatkerülés tapasztalható.” (jogtudós)
- „Sok a nyitott kérdés, hiányoznak a részletszabályok, emiatt dogmatikai zsákutcába sodorják magukat a bírók. Bonyolult a figyelmeztetési rendszer, nehezen magyarázható el a terheltnek.” (bíró)

42 birosag.hu, ugyeszseg.hu.

43 A bírósági ügyforgalom 2019. éves adatai – <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.] és a Legfőbb Ügyészség által a 2019. évről kiadott statisztikai adatok a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatairól <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/buntetobirosag-elotti-ugyesi-tevekenyseg/> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

44 BÁNÁTI JÁNOS: i. m.: 31. o.

- „Mellbevágó volt az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabása az előkészítő ülésen.” (ügyész)
„Ez bennem is felveti a védői felelősség kérdését.” (védő)
- „Hatékonyság, gyorsaság, mindig csak ezt hangsúlyozzák, pedig a lassúság csak az öregedés kontextusában érték.” (jogtudós)
- „Kinyílt Pandora szelencéje: az előkészítő ülésen a bíróság felajánlotta a pénzbüntetés lehetőségét.” (jogtudós)
- „A bírók eredetileg nem értettek egyet azzal, hogy minden ügyben kötelező legyen. A többvádoltas ügyekben hányfajta tényállást állapíthat meg a bíróság? Az igazi nehézség, hogy a felkészülés eltolódott egészen az előkészítő ülésig.” (bíró)
- „Az ügyészek úgy vélekednek az új Be.-ről, hogy ők ugyan nem fognak egyezkedni egy bűnözővel, de az élet úgy hozta, hogy fogunk.” (ügyész)

A Be. első novellájának előkészítése során végzett sokrétű „gyűjtőmunka” eredményeként végül egy több száz oldalas előkészítő munkaanyag állt össze,⁴⁵ amely a módosítási javaslatokat és azok indokait tartalmazta. A javaslatok összegzése után egyértelművé vált, hogy az előkészítő ülés szabályozásával összefüggésben rendszerszintű módosítási igény nem merült fel, azok leginkább a jogalkalmazás során felszínre került gyakorlati problémák megoldására irányultak.

Az előkészítő ülés szabályozásával összefüggésben felmerült módosító javaslatok az alábbi tárgyköröket érintették:

- az előkészítő ülésen folytatható bizonyítás terjedelme;
- döntés a terhelti beismerés elfogadásáról;
- többvádoltas ügyek problematikája;
- bűnügyek egyesítése és elkülönítése;
- súlyosítási tilalom érvényesülése az egyesített ügyekben;
- a terhelti beismerés törvénysértő elfogadásának jogkövetkezménye.

2. AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS SZABÁLYOZÁSÁT ÉRINTŐ VÁLTOZÁSOK

A terhelti beismerés elfogadása és az előkészítő ülésen folytatható bizonyítás terjedelme

A Be. hatálybalépését követően a jogalkalmazók álláspontja megosztottá vált abban a kérdésben, hogy az előkészítő ülésen egyáltalán helye van-e bizonyításnak. A nemleges választ adók a bírósági eljárások formakényszerével érveltek, amely szerint mindenképpen tárgyalást kell tartani, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapításához bizonyítást kell felvenni.⁴⁶ Ezen álláspont képviselői arra hivatkoztak, hogy a terhelt vallomása bizonyítási eszköznek minősül, ezért annak felvételére az előkészítő ülésen nincs lehetőség. Érvelésük szerint ezt az értelmezést erősíti, hogy a Be. a bűnösség beismerése kapcsán több helyen a vádlotti *beismerő*

nyilatkozat elfogadásáról beszél.⁴⁷ Ezek szerint a bűnösség bírói elfogadásához az is elegendő, ha a vádlott – a törvényes figyelmeztetések után – kijelenti, hogy beismeri a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek)ben, és a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról.

Az ellentétes álláspontra helyezkedők szerint a Be. egyértelmű különbséget akart tenni az előkészítő ülésen folytatott korlátozott bizonyítás és a tárgyaláson felvett bizonyítás között. A vádlottat a terhelti figyelmeztetés és az előkészítő ülésre szóló idézésnek megfelelő figyelmeztetéseket követően ki kell hallgatni.⁴⁸ A kérdés csak az, hogy a kihallgatás során milyen mélységben lehet belemenni az ügy részleteibe: lehetőség van-e például az ellentmondások feltárására, a bűntársak cselekvőségének vizsgálatára stb. Érvelésük alátámasztására előszeretettel hivatkoztak arra, hogy az előkészítő ülés céljának az felel meg, hogy a vádlottat az ellene emelt vádra vonatkozóan olyan mélységben hallgassák ki, hogy a bíróság dönteni tudjon a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadhatóságáról.

Az eredeti jogalkotói szándéknak az utóbbi értelmezés felelt meg.

Az előkészítő ülés formai megújításáról szóló elemzésben már utaltam rá, hogy a tárgyaláson és a nyilvános ülésen egyaránt folyik bizonyítás, különbség csak a bizonyítás terjedelmében van. Az Alkotmánybíróság az 1998-as Be. XXVI. Fejezetében szereplő „Lemondás a tárgyalásról” külön eljárás átfogó vizsgálata során az eltérést akként határozta meg, hogy „*míg a tárgyaláson a bíróság a bizonyítási eljárás keretében a törvényben meghatározott valamennyi bizonyítási cselekményt elvégezheti, valamennyi bizonyítási eszközt megvizsgálhat, a nyilvános ülésen a vádlott kihallgatását követően csak okirati bizonyításnak van helye*”.⁴⁹ A Be. az előkészítő ülésen felvehető bizonyítást – az Alkotmánybíróság értelmezését követve – a terhelti vallomásra⁵⁰ és szűk körben az okirati bizonyítékok ismertetésére⁵¹ korlátozta.

A terhelti vallomásra vonatkozó általános szabályok szerint, ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell számára.⁵² A vallomástétel során a terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa, ezután kérdések intézhetőek hozzá. Ha a terhelt vallomása a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell.⁵³ Ezen szabályok alapján elvileg nem lenne akadály annak, hogy a vádlott már az előkészítő ülésen teljes körű vallomást tegyen, és ennek keretében érdemi védekezést terjesszen elő.

E szabályok érvényesülése során ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül az előkészítő ülés speciális céljai. A terhelt kihallgatása egyrészt a bűnösséget beismerő nyilatkozat megszerzését és elfogadhatóságának vizsgálatát; a bűncselekmény

47 Be. 504. § (1) és (3) bekezdés.

48 Be. 502. § (3) bekezdés.

49 422/B/1999. AB határozat III/1. pontja.

50 Be. 183. § (1) bekezdés alapján vallomásnak minősül a terhelt minden olyan terhelti figyelmeztetés utáni, büntetőeljárásban tett közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényt állít.

51 Be. 693. § (2) bekezdése alapján a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban ismertetni kell a környezettanulmányt, a pártfogó felügyelői véleményt és az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt, ha az előkészítő ülésen ügödöntő határozat meghozatalára kerülhet sor.

52 Be. 183. § (2) bekezdés.

53 Be. 186. § (2) bekezdés.

45 JANCÓS Gábor: i. m.: 29. o.

46 Be. 425. § (1) bekezdés.

elkövetésének be nem ismerése esetén pedig a minél teljesebb perkoncentráció feltételeinek megteremtését szolgálja.

Ha a terhelt beismeri a vád szerinti bűncselekmény(ek) elkövetését, a bíróságnak megalapozott döntést kell tudni hoznia a bűnösség beismerésének elfogadásáról vagy annak megtagadásáról. A bíróságnak ennek érdekében egyenként kell megvizsgálnia, hogy teljesülnek-e a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételei.⁵⁴ A Be. első novellája az egyetemes joggyakorlat kialakítása érdekében félreérthetetlenül rögzíti, hogy a vádlott kihallgatása – az előkészítő ülés elsődleges funkciójára figyelemmel – a beismerés törvényes feltételeinek vizsgálatára⁵⁵ és arra irányulhat, hogy a beismeréssel érintett körben a vádlott lemondott-e a tárgyaláshoz való jogáról.

A vádlott vallomása akkor tekinthető a bűnösség beismerésének, ha az kiterjed a vád tárgyává tett cselekmény(ek)re leíró tényállás minden releváns elemére, és közben nem hivatkozik büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okra. A terhelti vallomás minimálisan elfogadható terjedelme ugyanakkor egyenként jelentősen változhat. Ha a vádlott a nyomozás során már határozottan és félreérthetetlenül beismerte a terhére rótt cselekmény(ek) elkövetését, akkor a beismerés őszinteségének bírói mérlegeléséhez elegendő lehet egy szűkszavú nyilatkozat (pl. Beismerem a bűncselekmény elkövetését. Fenntartom a nyomozás során tett vallomásomat, az előkészítő ülésen viszont nem kívánok vallomást tenni). A Be. hatálybalépése óta eltelt időszakban nagyon sok olyan vádlott tett beismerő vallomást az előkészítő ülésen, akik ezt a nyomozás során nem tették meg, vagy kifejezetten tagadták a bűncselekmény elkövetését. Ha a vádlott meggyőző magyarázatot tud adni arra, hogy miért tett beismerő vallomást, illetve miért változtatta meg korábbi vallomását (pl. Megismertem az ügyész mértékes indítványát, és végiggondoltam, milyen esélyem lenne a felmentésre/enyhébb büntetésre. Végül arra jutottam, hogy jobban járok, ha az előkészítő ülésen beismerem a bűnösségem, lemondok a tárgyaláshoz való jogomról, mert így sem kapok súlyosabb büntetést és még előbb is szabadulok.). A bíróságnak persze ebben az esetben is azt kell eldöntenie, hogy az előkészítő ülésen elhangzott beismerés elfogadható-e, vagy sem. Ha az ügyiratok tartalma, a beismerés körülményei, vagy – bármely más okból – a bíróságnak mégis észszerű kételye támadna a beismeréssel kapcsolatban, akkor meg kell tagadnia annak elfogadását.

A bűnösség beismerésének elfogadására bármely bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban sor kerülhet, és az is indifferens, hogy első fokon járásbíróság vagy a törvényszék jár el.⁵⁶ Az előkészítő ülésen jogerősen befejezett ügyek közül – ennek szemléltetésére – emelek ki néhány jellemző/szokatlan esetet:

- A vádlott a lakóhelyéhez közeli község határában lévő erdőből 11 akácát engedély nélkül kivágott, és azok egy részét elvitte. A cselekményről az erdész videofelvételt készített, azonban a terhelt a nyomozás során tagadta, hogy azokon ő szerepel. A vádemelést

követően az ügyész 100 000 forint összegű pénzbüntetés kiszabására tett indítványt arra az esetre, ha a vádlott az előkészítő ülésen – a korábbi tagadása ellenére – beismerő vallomást tesz. A vádlott az indítvány ismeretében beismerő vallomást tett, melyet a bíróság elfogadott, és az ügyészi indítványnak megfelelő ítéletet hozott. Az ítéletet az ügyész, a vádlott és a védő is tudomásul vette.⁵⁷

- A törvényszék az ügyészi indítvánnyal egyezően 12 év börtönbüntetésre ítélte azt a nőt, aki az előkészítő ülésen ismerte be, hogy a síró gyermekét nagy erővel a földhöz csapta, aki emiatt a fejét a vékony szőnyeggel fedett csempébe ütötte. A tényállás szerint a vádlott az eszméletét veszített gyermeket megmosdatta, de mivel az nem tért magához, mentőt hívott hozzá. A vádlott a mentőket még úgy informálta, hogy a gyermek a „hisztitől ájult be”. Az ítéletet a vádlott és az ügyész tudomásul vette, a védő – a számára biztosított korlátozott fellebbezési jogra tekintettel – enyhítésért jelentett be fellebbezést.⁵⁸
- A törvényszék aljas indokból, különös kegyetlenséggel, védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés büntette és más bűncselekmények miatt a vádlottat mint többszörös visszaesőt életfogytig tartó szabadságvesztésre, valamint 10 év közügyektől eltiltásra ítélte. Feltételes szabadságra legkorábban 30 év múlva bocsátható. Az ítéletet az ügyész, a vádlott és a védője is tudomásul vették, így az ítélet az előkészítő ülésen jogerős lett. A bíró az ítélet szóbeli indokolásában kiemelte, hogy a nyomozati munka, amely alapján azonosították az emberölés elkövetőjét, alapos és színvonalas volt. A vádlott az előkészítő ülésen elfogadta az ügyész által felsorolt bizonyítékokat. Beismerő vallomást tett, lemondott a tárgyaláshoz való jogáról, amit a bíróság ezek után elfogadott.⁵⁹

A joggyakorlatból vett példák rávilágítanak, hogy a bíróságoknak nagyon körültekintően kell eljárniuk a beismerő nyilatkozatok elfogadásakor. Már láttunk ugyanis olyan eseteket, amikor utóbb derült ki, hogy a vádlott nem volt teljesen tisztában a beismerése lehetséges jogkövetkezményeivel.⁶⁰ A jogintézménynek nyilvánvalóan nem lehet célja, hogy a gyorsan megszületett jogerős elsőfokú elítélések fetisizálása miatt megszaaporodjanak a rendkívüli jogorvoslatok.

Az előkészítő ülésen folytatható bizonyítás terjedelmével foglalkozó rész lezárásaként fontosnak tartom kiemelni, hogy a vádlott kihallgatása során feltehető kérdések köre természetesen

57 Miskolci Törvényszék közleménye – <https://miskolcitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlomeny/20180703/az-uj-eljarasi-szabalyokat-alkalmaztak-jogeros-itelet-szuletett> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

58 Budapest Környéki Törvényszék közleménye – <https://birosag.hu/aktualis-kozlomenyek/budapest-kornyeki-torvenyszek-fel-nap-alatt-itelet-szuletett-gyermeke> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

59 Debreceni Törvényszék közleménye – <https://birosag.hu/aktualis-kozlomenyek/debreceni-torvenyszek-elokeszito-ulesen-szuletett-jogero-itelet-nagyerdei> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

60 BODONYI: i. m.: „Tudunk olyan ügyről, ahol az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása első fokon előkészítő ülésen jogerőre emelkedett és azóta a terhelt már mindenféle rendkívüli perorvoslatot igénybe vett. Hallottunk már olyanról is, ahol a beismerő nyilatkozat megtétele ellenére utóbb a bíróság, mely tárgyalásra utalta az ügyet, felmentő határozatot hozott.”

54 Be. 504. § (2) bekezdés.

55 Be. 504. § (1) bekezdés.

56 BELOVICS Ervin: i. m.: 50. o.

tesen abban az esetben is célhoz kötött, ha az előkészítő ülés – bármely törvényben meghatározott okból⁶¹ – a bűnösség be nem ismerése esetére irányadó szabályok szerint folytatódik. A korlátozott hatókörű bizonyítás ekkor a vádlott által valószínűleg elfogadott tények, illetve a bizonyítást érintő indítványok pontos tartalmának tisztázására irányulhat.

A többvádlottas ügyek problematikája

Ha a jogalkalmazók sommás ítéletet akartak alkotni saját koruk büntetőeljárás szabályairól, általában azzal intézték el a dolgot, hogy „ez a törvény is az egyvádlottas, egycselekményes ügyek elintézésére lett kitalálva”. Az előző – többnyire lemondó kézlegintéssel kísért – állítás abban téveszti meg a gyanútlan hallgatót, hogy a többvádlottas, többcselekményes ügyek megnyugtató lezárása mindig is nehezebb feladatot fog jelenteni, mint az egyszerűbb megítélésének tartott ügyek megoldása. A Be. minden esetre olyan rugalmas megoldásokat igyekezett az eljárási rend részévé tenni, amelyek a többvádlottas ügyekben is biztosítják, hogy a beismerő terhelt(ek)el szemben egyszerűbben befejezhető legyen az eljárás.

A Be. első novellájának előkészítése során ezzel együtt több olyan észrevétel, javaslat érkezett, amelyek a többvádlottas ügyek kezelésének gyakorlati nehézségeit jelezték. Jelen tanulmány ezek közül az előkészítő ülésen való terhelti és védői jelenlét, a vádlott-társak és védőik eljárási jogosultságainak gyakorlása, valamint a bűnügyek egyesítése és elkülönítése körében felmerült kérdéseket és azok megoldásait kívánja bemutatni.

Az előkészítő ülésen az ügyész és a vádlott jelenléte kötelező. Ha az eljárásban védő vesz részt, az előkészítő ülés a védő távollétében nem tartható meg.⁶² Az idézés és az értesítés általános szabályai szerint a bíróság azt idézi, akinek a jelenléte az eljárási cselekménynél kötelező, és azt értesíti, akinek a jelenléte nem kötelező, de azt a törvény lehetővé teszi.⁶³ Ha a vádlott érdekében védő jár el, akkor az előkészítő ülésre – függetlenül attól, hogy egyébként kötelező-e a védelem, vagy sem – a vádlott védőjét idézni kell.

A jogintézmény egyik eljárást egyszerűsítő sajátossága, hogy az előkészítő ülés vádlottanként, vagy a vádlottak egy csoportjára is megtartható az ügyek elkülönítése nélkül. A Be. ezzel a megoldással azokat a nagyszabású bűnügyeket kívánta kezelni, amelyeknél korábban több tucat, esetleg százas nagyságrendben kellett a vádlottakat (és a védőiket) minden egyes tárgyalásra „mozgatni”. Az előkészítő ülések szakaszos megtartása azzal a – nem elhanyagolható – előnnyel is járhat, hogy a vádiratban hátrébb sorolt, általában kisebb súlyú bűncselekményt elkövető terheltet ügye – beismerésük esetén – ezáltal leválasztható a súlyosabb bűncselekményeket elkövető terheltet ügyéről. A jogalkotó várakozását a gyakorlat szerencsére számtalan esetben visszaigazolta, amit kiválóan illusztrál az alábbi jogeset:

- Az ügyészség egy fiktív munkaerő-kölcsönzéssel összefüggő országos csalássorozat miatt összesen 137 személlyel szemben emelt vádat, amelyben a beismerő vallomások ösztönzése érdekében az ügyészség

ún. mértékes ügyészi indítványokat tett. A bíróság több napon át tartott előkészítő ülést, melyen a bünszervezet által kínált szolgáltatást igénybe vevő, úgynevezett megbízó vállalkozások vezetőit hallgatta ki vádlottként. Az előkészítő ülésen a vádlottak jelentős része – az ügyészi indítványok ismeretében – részletes beismerő vallomást tett, és lemondott a tárgyaláshoz való jogáról. A bíróság a beismerő vallomásokot elfogadta, majd az előkészítő ülésen – az ügyészi indítványoknak megfelelő – jogerős marasztaló ítéletet hozott.⁶⁴

A monstre perek ilyen módon történő leegyszerűsítése sem járhat azonban a terheltársak (és védőik) eljárási jogainak korlátozásával. A Be. első novellája a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése érdekében egyértelműsítette, hogy az előkészítő ülésről azokat a vádlott-társakat (és védőiket) is értesíteni kell, akiket az adott határnapon a bíróság nem kíván kihallgatni. Ha az előkészítő üléssel nem érintett vádlott védője megjelenik az eljárási cselekményen, akkor kérdéseket intézhet a vádlott(ak)hoz. A vádlott-társ kihallgatásán a már kihallgatott vádlott is jelen lehet, aki az előzőek szerint szintén tehet fel kérdéseket.

Az előkészítő ülésen folytatható korlátozott bizonyítás kapcsán többször hangsúlyoztam, hogy a vádlott kihallgatása a beismerés elfogadhatóságának vizsgálatára irányulhat. A Be. első novellája az eljárási cselekményen való részvétel szabályainak módosításával a vádlotthoz intézhető kérdések tekintetében tehát nem a kérdező személye, hanem a feltehető kérdések tárgya szerint vezet be korlátokat. A Be. első novellája a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése érdekében végső soron azt kívánja biztosítani, hogy azok is aktívan közreműködhessenek a beismerő vádlotti nyilatkozat elfogadhatóságának vizsgálatában, akiknek egyébként – pl. a bűncselekmények szoros anyagi jogi összefüggése miatt – elemi érdeke fűződik ahhoz, hogy a vádlott-társra miként fejeződik be az eljárás.

A bűnügyek egyesítése és elkülönítése

A több évtizedes töretlen ítélkezési gyakorlat meglehetősen rutinnal kezelte a bűnügyek egyesítése és elkülönítése kapcsán esetlegesen felmerülő jogalkalmazói kérdéseket, amikor is a hatályba lépő Be. felkavarta az addigi „állóvizet”. Az előkészítő ülés szerepének megváltozásával sokak bizonytalanná váltak, hogy mikor, milyen módon kerülhet sor az ügyek egyesítésére. A bíróságoknak olyan kérdésekre kellett választ találniuk, mint például:

- Egyesíthető-e/egyesítendő-e egy olyan ügy, amelyben előkészítő ülést még nem tartottak egy olyannal, amelyben a bíróság már tárgyalást tart?
- Meg kell-e tartani az előkészítő ülést, majd pedig tárgyalásra kell tűzni az új ügyet, és ekkor egyesíteni, vagy előkészítő ülés tartása nélkül tanácsülésen kell egyesíteni a két ügyet?

A Be. első novellájának előkészítése során tartott szakmai egyeztetések során azt lehetett megállapítani, hogy az előzőekben

61 Be. 506. § (2) bekezdés.

62 Be. 499. § (5) bekezdés.

63 Be. 112. § (1) bekezdés.

64 Heves Megyei Főügyészség közleménye – <http://ugyeszseg.hu/en/korabban-hosszasan-elhuzodo-eljarasok-gyorsitasara-torekszik-az-ugyeszseg/> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].

felsorolt (és a fel nem sorolt) kérdések nagy részét a jogalkalmazás – elsősorban a Kúria joggyakorlat-egyesítő tevékenységének köszönhetően – időközben megnyugtatóan rendezte, így a jogalkotási igény elavult. A megoldást ebben az esetben az egyesítés általános szabályának helyes értelmezése jelentette, amely szerint a bíróság akkor egyesítheti az előtte folyamatban lévő ügyeket, ha azok együttes elbírálása – különösen az eljárás tárgyára vagy a büntetőeljárásban részt vevő személyekre tekintettel – célszerű.⁶⁵ Az előzőek alapján az egyesítést minden esetben a célszerűség határozza meg, ahol az újabb ügy osztja a korábban érkezett ügy sorsát, vagyis a kérdésben szereplő ügyek egyesítésekor nem kell előkészítő ülést tartani. A Be. első novellájának a bűnügyek egyesítésével összefüggésben mindössze egyetlen, a súlyosítási tilalmat érintő rendelkezést kellett módosítani, amelyet a bírósági eljárást érintő változásokat bemutató soron következő tanulmányban fogunk ismertetni.

A bűnügyek elkülönítésére vonatkozó szabályok ismertetését azzal érdemes kezdeni, hogy a jogalkotó célja eredetileg az volt, hogy a többvádoltas ügyekben a vádlottak egy részével szemben már az előkészítő ülésen ügydöntő határozat születessen. Az előkészítő ülés szabályai között ennek ellenére csak arról volt rendelkezés, hogy az előkészítő ülés vádlottként külön-külön – az ügyek elkülönítése nélkül – is megtartható.⁶⁶ Ezzel szemben a Be. szabályozta azt az esetet, amikor a vádirat alapján a vádlott több cselekményéről kell határozni.⁶⁷ Ha a vádlott bűnösséget beismerő és tárgyalásról lemondó nyilatkozata csak egyes bűncselekményekre vonatkozik, akkor a vádról – főszabály szerint – egységesen a tárgyaláson kell határozni. A Be. az előző szabálynak némileg „ellentmondva” az ítélet kihirdetése érdekében mégis megengedte az ugyanazon vádban szereplő ügyek elkülönítését. Az ügy alatt itt nyilvánvalóan az ugyanazon vádban szereplő egyes cselekményeket kellett érteni, amelyekre nem terjed ki a vádlott beismerése, lemondása. A joggyakorlat felől érkezett jelzés szerint ez a szabályozás azzal a kockázattal járt, hogy az ügyek indokolatlanul szétterjedeznek, ami torz ügyforgalmat eredményez.

A Be. első novellája – az előzőekben ismertetett észrevételeket egységben kezelve – végül azt a megoldást választotta, hogy az egy vádlott több bűncselekményét vizsgáló eljárásokban a továbbiakban nem enged kivételt a büntetőügy egységes elbírálása alól. A többvádoltas ügyekben ezzel szemben – a jogalkotó eredeti szándékának megfelelően – a normaszövegben rögzítette, hogy az ítélet kihirdetése érdekében a bíróság a bűnösséget beismerő vádlott tekintetében az ügyeket elkülönítheti.

A terhelti beismerés törvénysértő elfogadásának jogkövetkezménye

A Be. eddig is hatályon kívül helyezési oknak tekintette azt az esetet, ha az elsőfokú bíróság a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatát a törvényben meghatározott feltételek⁶⁸ hiányában fogadta el. A beismerés törvénysértő elfogadása relatív eljárási szabálysértésnek minősült, vagyis csak abban az esetben vezethetett az ítélet hatályon kívül helyezésére,

ha a szabálysértés lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, illetve az intézkedés alkalmazására.⁶⁹

Ha a relatív eljárási szabálysértések a felülbírálati eljárásban orvosolhatóak, a másodfokú bíróság kötelezettsége ezen hibák kijavítása. A beismerés törvénysértő elfogadása eredetileg éppen azért került a relatív eljárási szabálysértések közé, mert elvileg elképzelhetőnek tartottuk, hogy még a beismerés bírói elfogadásánál is létezhet olyan eljárási szabálysértés, amely a másodfokú eljárásban korrigálható. Az előbbi esetre példaként a jegyzőkönyvezés hiányosságait lehetne felhozni abban az értelemben, hogy a jegyzőkönyv valamilyen mulasztás folytán annak ellenére nem tartalmazza, mondjuk, a terhelti figyelmeztetést vagy az előkészítő ülésre szóló terhelti idézésben szereplő figyelmeztetéseket, hogy azok a valóságban ténylegesen elhangzottak.

A relatív eljárási szabálysértések kijavíthatóságának vizsgálata során azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a bűnösség beismerése elfogadásán alapuló ítélet esetén a fellebbezési jog az általános szabályoktól eltérően csak korlátozottan érvényesíthető, és a felülbírálat sem teljes.

Ha a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzéssel elfogadta, akkor nincs helye fellebbezésnek az ítélet ellen a bűnösség megállapítása, illetve a váddal egyező tényállás és minősítés miatt.⁷⁰ E rendelkezés szükségszerűen következik a bűnösség beismerésére alapozott ítélethozatalból, mivel ebben a helyzetben a bűnösséget támadó fellebbezés – az elsőfokú bíróság által felvett teljes körű bizonyítás, a bizonyítékok mérlegelése és az ezeket bemutató indokolt határozat nélkül – érdemben – elbírálatlan lenne. A korábban kifejtettek szerint a bűnösség beismerésének elfogadása esetén a bíróság korlátozott bizonyítást folytat le, a vádlott bűnösségét a bűnösség beismerésére, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására, és az eljárás ügyirataira alapítja.⁷¹

A terhelti beismerés vizsgálatára jellemző korlátozott terjedelmű bizonyítás és a bűnösség beismerésének elfogadása után érvényesülő jogorvoslati korlát félreértelmezése miatt a gyakorlatban nem volt kizárható az a helyzet, hogy a bíróság egy törvénysértő beismerésre alapította az ítéletet, ennek ellenére a jogosultak csak a joghátrány enyhítése miatt jelentettek be fellebbezést. Ha a fellebbezés nem támadta a törvénysértő beismerés elfogadásán alapuló tényállást, a másodfokú bíróság számára nem nyílt meg a teljes körű felülbírálat lehetősége. A kör ezzel bezárult, mert a törvénysértő határozat felülbírálatlanná vált.

A Be. első novellája az előzőekben ismertetett helyzetek elkerülése érdekében a terhelti beismerés törvénysértő elfogadását abszolút eljárási szabálysértéssé változtatta. A felülbírálat körében a másodfokú bíróság ennek megfelelően hivatalból köteles vizsgálni a beismerés törvénysértő elfogadásának fennállását, amely esetben az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezéséről és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasításáról kell dönten.

65 Be. 146. § (1) bekezdés.

66 Be. 499. § (6) bekezdés.

67 A főszabályt a Be. 503. § (1) bekezdése tartalmazza, a kivétel pedig a (2) bekezdésben szerepelt.

68 Be. 504. § (2) bekezdés.

69 Be. 609. § (2) bekezdés e) pont.

70 Be. 580. § (2) bekezdés.

71 Be. 565. § (1) bekezdés.

V. ZÁRÓ GONDOLATOK

Jelen tanulmány bemutatta, hogy a korábban marginális szerepet betöltő előkészítő ülés hogyan válhatott a büntető-eljárásunk egyik kiemelt fontosságú jogintézményévé.

Az előkészítő ülés funkciójának ártértelezése rövid időn belül figyelemre méltó eredményeket hozott az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelésében, ennek köszönhetően jelentősen javult az eljárások időszerűsége is. A hivatásrendek támogató hozzáállásának köszönhetően a gyakorlatban is lehetővé vált a bírósági eljárás egyszerűsítése:

- az ügyészségek széleskörűen élnek az ún. mértékes ügyési indítvány lehetőségével,
- a terheltek – a saját jól felfogott érdekükben – nagy számban tesznek beismerő vallomást,
- a védők – a terheltek érdekeit előtérbe helyezve – támogatják a beismeréssel kapcsolatos döntést,
- a bíróságok a bűnösség beismerését döntően elfogadják, és az eljárást már az előkészítő ülésen befejezik.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az előkészítő ülés szabályozásába beépített eljárásjogi garanciák az eljárás gyorsítása mellett is megfelelő szinten biztosítják a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését.

A Be. első novellájának előkészítése során végzett általános felülvizsgálat elsősorban a jogalkalmazás során fel-

merült jogértelmezési kérdések, jogalkalmazási problémák azonosítására irányult. Az előkészítő ülés szabályozásával összefüggésben rendszerszintű módosítási igény nem merült fel, ezért a novella leginkább azokat a problémákat kívánta megoldani, amelyek egyszerű jogértelmezéssel nem voltak kezelhetőek.

A tanulmány lezárásaként engedjék meg, hogy a kollégáim nevében is köszönetet mondjak mindazoknak, akik kritikai észrevételeikkel, módosító javaslataikkal, illetve gyakorlati tapasztalataik visszacsatolásával hozzájárultak az előkészítő ülés szabályainak megújításához. Úgy gondolom, mindannyian rászolgáltak a Kúria leköszönő elnökhelyettesének közelmúltban elhangzott elismerő szavaira: „[A]nnak megjegyzése mellett, hogy néhol a kevesebb több lett volna, meg kell hajtsam fejemet az új törvény előtt, amely éppen a járványügyi korlátozás helyzetében kétségtelenül bebizonyította hasznosságát. Kimondottan sikertörténetként kell elismerni az előkészítő ülés új tartalmát, amely lehetővé tette az ügyek érdemi befejezését elhúzódó tárgyalási szak nélkül. Ez az utóbbi intézmény az előzetes várankozásokat is felülmúlva gyorsította meg az ügyek befejezését. Hozzá kell tennem, a Kúria Büntető Kollégiuma sokat tett azért, hogy az új Be. értelmezésével előmozdítsa annak zökkenőmentes alkalmazhatóságát.”⁷²

72 Interjú dr. KÓNYA Istvánnal <https://www.jogiforum.hu/interju/190> [letöltés ideje: 2021. 02. 10.].